

Volební zákony po roce 1948 a výsledky voleb v letech 1954 - 1986

Volební zákonodárství se v tomto období řídilo podle celkem čtyř volebních zákonů a podmínky pro něj vytvářely tyto normy: Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960, ústavní zákon o Československé federaci z roku 1968, ústavní zákon č. 117/1969 Sb., o prodloužení volebního období poslanců Národního shromáždění zvolených v roce 1964 a Ústavní zákon č. 43/1971 Sb., o změně ústavního zákona o Československé federaci.

Před volbami Národního shromáždění v roce 1954 proběhla zásadní změna volebního systému. Byl vydán nový volební zákon (č. 27/1954 Sb.), který zaváděl volby podle většinového volebního systému. Vytvořilo se 368 jednomandátových volebních obvodů, z nichž každý zahrnoval cca 35 tis. obyvatel republiky. Počet poslanců Národního shromáždění se touto změnou zvýšil o 68 a dosáhl tak svého historicky nejvyššího počtu. Ke zvolení poslancem bylo nutné ve volebním obvodu získat nadpoloviční počet hlasů odevzdaných ve volebním obvodu a volby byly platné při účasti nadpoloviční většiny zapsaných voličů ve volebním obvodu.

Kromě změny volebního systému přinesl nový volební zákon také řadu dalších změn:

- zrušil volební povinnost
- zrušil národnostní omezení aktivního volebního práva
- stanovil věk pro nabytí pasivního volebního práva na 21. rok věku
- dal volební právo příslušníkům ozbrojených sborů
- stanovil minimální počet voličů ve volebním okrsku na 50
- zavedl možnost odvolání poslanců

Zavedení těchto prvků do volebního zákonodárství působí nepochybně pozitivním a moderním dojmem, jejich praktické naplňování však bylo ovlivněno dalšími ustanoveními zákona o organizaci a řízení volebního procesu a o způsobu navrhování kandidátů. Charakter voleb jako soutěže politických subjektů byl zcela eliminován, což např. deklaruje již jeho základní ustanovení v § 1 odst. 1 zákona, citujeme: „*Pracující lid vysílá do Národního shromáždění své nejlepší představitele, kteří jsou hodni toho, aby se stali jeho poslanci, a kteří dávají záruku, že budou své úkoly řádně plnit.*“.

Podle tohoto zákona proběhly volby v letech 1954 a 1960. V roce 1960 byla přijata nová ústava, která do volebního zákonodárství zasáhla tím, že zkrátila volební období poslanců Národního shromáždění ze šesti na čtyři roky a snižovala počet poslanců na tradičních 300. Další volby se proto konaly již v roce 1964. Proběhly podle zákona č. 34/1964 Sb., který se od předchozího volebního zákona v podstatě nelišil. Do volební praxe zaváděl především změny obsažené v nové Ústavě, což znamenalo např. tzv. „všeobecné volby“, do všech volených zastupitelských sborů se volilo v jeden den.

Ústavní zákon č. 112/1967 Sb. stanovil, že volební období poslanců Národního shromáždění zvolených v roce 1964 skončí 16. listopadu 1968 a v souvislosti s tím se měly konat další volby. Byl pro ně také připraven nový volební zákon (č. 113/1967 Sb.). Ten předpokládal, že volby sice proběhnou podle většinového volebního systému, ale měly být vytvořeny volební obvody, v nichž se mělo volit čtyři až osm poslanců. Tento model sice mohl vytvořit soutěžní atmosféru mezi jednotlivými kandidáty, ovšem ty i nadále navrhovala Národní fronta. Ostatní ustanovení zákona, včetně těch o úpravě hlasovacích lístků, byla obdobná jako u předchozích zákonů po roce 1948. Zákon však nebyl nikdy v praxi použit.

Další změnu v právní úpravě voleb znamenalo přijetí Ústavního zákona o Československé federaci (č. 143/1968 Sb.). Tímto zákonem byl na federální úrovni vytvořen dvoukomorový parlament, který se skládal ze Sněmovny lidu a Sněmovny národů. Celkem měl tento orgán 350 poslanců. Ve Sněmovně lidu zasedalo 200 poslanců a ve Sněmovně národů zasedalo 75 poslanců volených v České socialistické republice a 75 poslanců volených ve Slovenské socialistické republice. Zákon také stanovil, že pro Českou socialistickou republiku bude konstituován samostatný zastupitelský orgán (Česká národní rada) jako obdoba již existující Slovenské národní rady na Slovensku. Dále bylo ustanoveno, že dokud nebude zvoleno nové Federální shromáždění, stává se Národní shromáždění v dosavadním složení Sněmovnou lidu Federálního shromáždění, a že poslance Sněmovny národů za ČR zvolí Česká národní rada z těch svých členů, kteří nejsou poslanci Národního shromáždění. Česká národní rada také měla volbou rozšířit počet svých členů na 200.

Ještě před přijetím tohoto Ústavního zákona přijalo Národní shromáždění usnesení č. 108/1968 Sb., kterým v rámci příprav na federativní uspořádání ČSSR určilo počet poslanců České národní rady na 150 a ty také dne 10. července 1968 zvolilo (usnesení NS č. 109/1968 Sb.).

Vzhledem k tomu, že po srpnových událostech v r. 1968 nebyly volby vyhlášeny, přetrvával mandát poslanců NS zvolených v roce 1964 na základě ustanovení o přechodu poslanců NS do SL FS podle Ústavního zákona č. 143/1968 Sb. Ústavní zákon č. 117/1969 Sb. z 15. října 1969 zrušil Ústavní zákon č. 112/1967 Sb. a prodloužil volební období Federálního shromáždění do příštích všeobecných voleb, nejdéle však do 31. 12. 1971. Poslanci NS zvolení v roce 1964 se tak stali nejdéle sloužícími poslanci v historii Československa a České republiky.

První volby do Federálního shromáždění a do České národní rady proběhly až v roce 1971. Volby se konaly podle nově přijatého volebního zákona č. 44/1971 Sb. Ten se vracel k praxi jednomandátových volebních obvodů při zachování většinového způsobu volby. Jedinou významnou změnou v tomto zákoně bylo to, že prodlužoval volební období poslanců a zastupitelů ve všech volených sborech na pět let. Oproti zákonům z let 1954 a 1964 nepřinášel již žádné další významné změny a podle něj se volby konaly i v letech 1976, 1981 a 1986.

Výsledky voleb na území České republiky od roku 1954

Již v úvodních kapitolách této publikace jsme konstatovali, že informace o výsledcích voleb z tohoto období nemají takovou vypovídací hodnotu, kterou lze najít ve výsledcích voleb z jiných let, a že tedy ani neobsahují významný předmět statistického zkoumání. Tabulku s přehledem o účasti ve volbách, uvedenou v předchozím textu, zde doplňujeme o přehled počtu volených poslanců v řádných volbách (NS/FS celkem včetně poslanců za Slovensko/SSR):

VOLBY DO ZASTUPITELSKÝCH ORGÁNŮ V LETECH 1954 -1986

Tabulka 31 Počet volených poslanců v letech 1954 až 1986

Rok voleb	1954	1960	1964	1971	1976	1981	1986
Počet volených poslanců ve voleném orgánu:							
NS/FS	368	300	300	350	350	350	350
ČNR	x	x	x	200	200	200	200